

GİRİŞ

Troya Savaşının, Kıta Yunanistan'da hüküm süren Akhalar ile Anadolu'yu temsil eden Troyalılar arasında meydana geldiği ve Akhalar'ın galibiyeti ile sona erdiği kabul edilmektedir. Ancak gerçekte savaşın galibi yok gibidir. Çünkü, 1200'lerde Kıta Yunanistan'ı istila eden Dorlar Akhalar'ı, "Ege Göçleri" adı verilen göçle Anadolu'yu istila eden kavimler ise Hitit İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmıştır.

Dorlar'ın Yunanistan'a gelmeleri ile büyük bir uygarlık kuran Akhalar, önemini kaybetmeye başlamış ve Yusuf Boysal'ın da ifade ettiği gibi "bölge karanlık bir döneme" girmiştir. Dorlar'dan sonra Miken sanatına ait eşsiz ürünlerin kısa bir süre içerisinde yok olması, Dorlar'ın beraberinde uygarlık ve sanat yönünden fazla birşey getirmediğine işaret etmektedir. Buna karşın 1050 civarında ortaya çıkan ve Grek Sanatı'nın başlangıcı olarak kabul edilen Geometrik Dönem'e ait sanat ürünleri, daha önceki Minos veya Miken sanatına yabancı olmaları nedeniyle, Dorlar'a mal edilmektedir. Bu döneme ait sanat ürünlerinde karşımıza çıkan en önemli özellik, betimlerde dikkat çeken geometrik çizgilerden oluşan desen ve motiflerdir.

Grek heykel sanatının ilk primitif örneklerinin yer aldığı Geometrik Dönemi, "*figürinler çağı*" olarak da adlandırmak mümkündür. Çünkü bu dönemde, yükseklikleri 10-20 cm arasında değişen pişmiş toprak veya bronzdan üretilmiş küçük eserler karşımıza çıkmaktadır. Malzeme olarak ahşabın da kullanıldığı tahmin edilse de, organik malzeme olmasından dolayı günümüze ulaşan örnekler yok denecek kadar azdır. Protogeometrik ve Geometrik olarak kendi içinde başlıca iki döneme ayrılan çağın kronolojisi, çok sayıda örnek ele geçirilmiş olması nedeniyle özellikle seramik eserler yardımıyla kabul edilebilir şekilde yapılmıştır.

1050 – 900 yılları arasına tarihlenen Protogeometrik Çağ'a ait figürin sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Bu nedenle bu eserlerden hareket edip toplumun yaşantısı ve düşünce tarzı ile ilgili bilgiler elde etmek imkansızdır. Toplum yaşantısı, düşünce ve inançlar ile ilgili ilk bilgileri alabildiğimiz eserler ilk olarak Geometrik çağ ismini verdiğimiz dönemde (900 – 700), özellikle 8. yüzyılda karşımıza çıkar. Atina ve Olympia'da mızrak atan figürinler bulunmuştur. Bu dönemde tanrısal özellikler yansıtan örnekler de karşımıza çıkmaktadır.

Yaklaşık 725 yılı ile birlikte, özellikle ticari ilişkiler nedeniyle, Ege dünyasının sakinleri Yakın Doğu'nun zengin kültürü ve uygarlıkları ile tanışmaya başlar. Böylece hayal ve düşünce alemlerinin genişlediği "Orientalizan" ismi verilen bir ara döneme girilir. Ege dünyasında hayal ve düşünce zenginliğine bir de demokratik ortam dahil olunca sanatın gelişmesi ve genişlemesinin önü açılmıştır. Yarışı kazanan bir atletin heykeli bu düşüncenin bir ürünü olarak yontulmuştur.

Arkaik kelimesi arkeolojide, herhangi bir uygarlık sanatının ilk evresi; olgunluk çağına geçmeden evvelki başlangıç dönemi anlamında kullanılmaktadır.

Yunanlılar, tanrıların, mitolojik yaratıkların ve inançla ilgili konuların ifade ve tasvir edilmesine önem vermişler ve bu da sanatın gelişmesine yardımcı olmuştur. Heykeltıraşlığın doğal ölçüde olan ilk eserleriyle birlikte ortaya çıkan Kore ve Kuros heykelleri Arkaik Dönem sanatında başta gelen konulardan olmuş ve bu nedenle kuroslarla anatomik özellikler, korelerle de giysi ve giysi kıvrımları gelişme ve doğallaşma imkanı elde etmiştir. Heykeltıraşlığa ait doğal ölçüdeki ilk eserlerin yapımına çeşitli bölgeler genel olarak birlikte katılmış olduklarından öncelik konusunda aralarında bir ayırım yapmak güçtür. Bugünkü buluntulara göre, Peloponnes, özellikle mermer adaları olarak bilinen Paros ve Naksos'un bulunduğu Kykladlar ile Samos, Girit ve 6. yüzyılda gerek vazoculuk, gerekse heykeltıraşlıkta büyük aşama göstermiş olan Atina, bu konuda üzerinde durulacak şehir ve bölgelerdir. Yenilik ve değişikliklerin, diğer deyimle gelişmelerin türlü bölgelerde aynı zamanda görünmelerinde, sanatçıların büyük bir kısmının gezici olmalarının da rolü olmuştur. Örneğin, yarı efsanevi bir sanatkar olan Daidalos'un doğum yerinin Atina olduğu ve Girit'e gitmeden önce bir süre burada çalışmış olduğu bilinmektedir. Doğum yerleri Girit, babaları ve hocaları Daidalos olarak bildirilen Dipoinos ve Skylles Girit'ten başka çeşitli şehirlerde de çalışmışlardır. Samos'lu sanatkar Theodoros Isparta'da ve Efes Artemis tapınağında, Atina'lı Endoios Peloponnes'deki Tegea'da çalışmışlardır. Magnesia'lı Batykles ise 550 yıllarında Amyklai'de Apollon tahtını yapmıştır. Girit'in de Arkaik Heykeltıraşlığın ilk döneminde sanatın gelişmesinde önemli rol oynadığı, hatta önde gelen bir merkez olduğu bazı bilim insanları tarafından kabul edilmektedir.

Yunan aleminde sanatın gelişmesi konusunda ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer nokta gelişen ticaret ve bunun sağladığı ekonomik güçtür. Bu durum

toplum ve bireyleri mali yönden güçlü kılmakta, dolayısıyla hayat seviyesi yükselmektedir. Bu nedenle örneğin, Rhombos adında bir Atinalı kendi heykelini kurbanlık dana taşır şekilde yaptırmış ve Akropol'e dikilmesini sağlamıştır. Bu anıt, bireyin inanç ve mali gücünün heykel sanatına ne tür bir katkı yaptığının çok açık bir göstergesidir. Demek ki, devletin mali yönden güçlü olmasının yanında bireylerin de güçlü olması sanat eserlerinin yapımını olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum, bireyin inanç ve zenginliğinin sanata da yansıdığını ve onu istendiği gibi özgür bir şekilde yönlendirdiğini göstermektedir. Demek ki, Ege dünyasında yaşayan sanatçılar ve vatandaşlar, Yakın Doğu devletlerinden farklı olarak, demokratik ve özgür bir ortamda yaşamlarını sürdürmektedirler. Ayrıca Ege dünyasında kent devletlerinin güçlü olmalarından başka bireyler de güçlü bir konumdadır.

Rhombos

Doğal insan boyutundaki ilk Yunan heykelleri 7. yüzyılın ortalarından itibaren gözükmeye başlamıştır. Bu eserlerin ortaya çıkması taştan yapılan anıtsal tapınakların yapımıyla yakından ilgilidir. Ahşap tapınaklardan, taştan olan tapınakların yapımına geçiş bu zamanda başlamıştır. Genel olarak Arkaik dönem için kabul edilen kronoloji şöyledir:

Erken Arkaik: 650-580 / 570

Yüksek (Olgun) Arkaik: 580/570 – 530/525

Geç Arkaik: 530/525 – 480

Arkaik dönem heykel sanatının böyle kendi içinde alt bölümlere ayrılması bazı olaylarla ilişkilendirilmektedir. 500 yıllarında heykel sanatının önemli aşamalarından birisi sayılan “*frontalite*” kırılmıştır. 530-525 yılları arasında, Olgun Arkaik Dönem’den Geç Arkaik Dönem’e geçişi temsil eden “*Siphnos’luların Hazine Dairesi*” inşa edilmiştir. 570 yıllarından itibaren, Arkaik Dönem’in başta gelen özelliklerinden sayılan gülümseme belirgin bir şekilde gösterilmeye başlanmıştır. Elbise kıvrımları çizgisel olarak değilde, pile şeklinde işlenen plastik kıvrımlar ortaya çıkmıştır. Bu detaylar 560-550 yıllarına tarihlenen Efes Artemis Tapınağı’nın kabartmalı sütunlarında tam anlamıyla elbise kıvrımlarına dönüşmüştür. Kıvrımın tam anlamıyla elbise üzerinde gösterilmesini bazı bilim insanları Erken Arkaik Dönem’den, Olgun Arkaik Dönem’e geçiş sebebi olarak görmektedir. Pers Savaşları ve heykelde hareketin tam anlamıyla gösterilmesi ise Arkaik Dönem’in sonu olarak kabul edilmektedir.

Arkaik Dönem Yunan heykelleri, Mısır ve Mezopotamya heykelleri gibi hareketsiz, frontal ve katı görünüşlüdür. Ancak, Mısırlılar salt kol ve bacaklara kısmen hareket getirmiş ve yüzü canlandırmışken; Yunanlılar bunu gövde genelinde de başarabilmişlerdir.

Formlar sade, figürler sert ve stilize edilmiş gibidir. Ancak, etkili bir ifadeye sahiptirler. Bazı bilim insanları, mimaride olduğu gibi, heykelde de Dor (Girit-Peloponnes) ve İyon (Anadolu) ekolü ayrımı yapmaktadırlar. Birinci ekolde iri yapılı, adaleli ve çıplak erkek heykelleri ön plândadır. Özenle işlenen vücudun organları arasında bir uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Delphi’de bulunan “*Kleobis ve Biton Heykeli*”, bu tipin özgün örneklerinden biridir.

Kleobis ve Biton Heykeli

Samos'da bulunan ve 560-550 yılları arasına tarihlenen bir kore ise İyon ekolüne dahil örnekler arasında kabul edilmektedir. Kore, Dor heykellerine göre farklı bir elbise giymiş ve ayrıca omuzlarından beline dek sarkan bir şal örtmüştür.

Samoslu Kore

7. yüzyılın sonlarında ve 6. yüzyılının ilk yarısında Atina'da her iki ekole ait heykeller bulunmaktadır. Bunların vücutları daha yumuşak ve daha yuvarlak biçimde işlenmişlerdir. Çehrelerine dolgun ve oval bir şekil kazandırılmıştır. 6. yüzyılın ilk yarısında, Atina Akropolü'ndeki bazı binaların alınlıkları kireç taşından heykellerle süslenmiştir. Bunlar üzerlerindeki boya izleri ve hareketli olmalarıyla dikkat çekmektedir. 6. yüzyılın ikinci yarısında, çoğunluğu kadınları tasvir eden mermer heykeller de, uzun etekli bir elbise giymiş şekilde yontulmuşlardır. Saçlar özenle taralıdır. Dudak uçlarının hafifçe yukarı kaldırılmasıyla, yüzlerine tebessüm ifadesi verilmiştir. Arkaik dönemde mimarî, üslûp bakımından doruk noktasına ulaştığı hâlde, heykel sanatı aynı düzeyde gelişmemiştir. Mimarî ve heykeltıraşlık arasındaki eşitsizliğin sebebi, heykeltıraşların sert taşları istedikleri gibi işleyebilmesini sağlayacak teknikten henüz yoksun olmaları olmalıdır. Bu durumda sanatçı, taşın kendi doğal niteliklerinden faydalanarak, onu olabildiği kadar üstün bir şekle sokmaya çalışmıştır.

Yunan Heykel Sanatı'nın ilk dönemi olarak kabul edilen Arkaik Dönem'e ait sadece heykeltıraşlık eserlerinin ele alınacağı bu çalışmada, ilk olarak normal insan boyutundaki heykellere geçmenin önemli bir adımını oluşturan figürinler ele

alınacaktır. Geometrik evrenin aşamalarında karşımıza çıkan bu eserler, aynı zamanda, dönemin kültürü ve yaşantısı konusunda ipuçları verdiği için ele alınmalıdır. Diğer bir ana başlıkta mermer heykellerin ortaya çıkışında etken olan ilişkilere değinilecektir. Kore ve Kuros heykellerine geçişi niteleyen eserlerin tanıtılması dönemin anlaşılması ve alınan mesafeyi göstermesi açısından faydalı olacaktır. Koreler ve Kuroslar ayrı başlıklar altında kronolojik olarak işlenecektir. Geneleos Grubu, Brankidler gibi dönemin ünlü çalışmalarına da ayrı ayrı başlıklar ayrılmıştır. Bu arada Anadolu'da bulunan kore ve kouroslar ise başlı başına ayrı bir konu başlığı altında ele alınacaktır.

Seçilen Kaynakça:

- L. Alscher, Griechische Plastik. Monumentale Plastik und ihre Vorstufen in der griechischen Frühzeit (Berlin 1954)
- U. Muss, Die Bauplastik des archaischen Artemisions von Ephesos (Wien 1994)
- F. Gerke, Griechische Plastik in archaischer und klassischer Zeit (Atlantis 1938)
- G.M.A. Richter, The Archaic Gravestones of Attica (London 1961)
- K. Karakasi, Archaische Koren (München 2001)
- G.M.A. Richter, Kouroi. Archaic Greek Youths (New York 1970)
- G.M.A. Richter, Korai. Archaic Greek Maidens, a Study of the Development of the *Kore* Type in Greek Sculpture (New York 1968).
- R. Lullies – M. Hirmer, Greek Sculpture (New York 1957)
- J. G. Pedley, Greek Sculpture of the Archaic Period: The Island Workshops (Manz 1976)
- J. Boardman, Yunan Heykeli. Arkaik Dönem (İstanbul 2001)
- Y. Boysal, Arkaik Devir Heykeltıraşlığı (Ankara – 1979)